

УДК 336.71

Приходько Є.А.

аспірант кафедри банківської справи
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНЦІЇ НА ДЕПОЗИТНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

У статті досліджено конкурентне середовище на депозитному ринку України та виявлені його характерні закономірності. Проаналізовано динаміку та особливості ресурсної бази банків України. Автором систематизовано фактори, які зміцнюють конкурентну позицію банків і мають бути враховані при розробці маркетингової політики банку.

Ключові слова: банки, банківська система, банківська конкуренція, депозитний ринок, конкурентні переваги, конкурентний аналіз, конкурентна позиція, конкурентне середовище.

Приходько Е.А. ОСОБЕННОСТИ КОНКУРЕНЦИИ НА ДЕПОЗИТНОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ

В статье исследована конкурентная среда на депозитном рынке Украины и выявлены её характерные закономерности. Проанализированы динамика и особенности ресурсной базы банков Украины. Автором систематизированы факторы, которые укрепляют конкурентную позицию банков и должны быть учтены при разработке маркетинговой политики банка.

Ключевые слова: банки, банковская система, банковская конкуренция, депозитный рынок, конкурентные преимущества, конкурентный анализ, конкурентная позиция, конкурентная среда.

Przyhodko Y.A. THE FEATURES OF THE COMPETITION ON THE DEPOSIT MARKET OF UKRAINE

The article explored the competitive environment of the Ukrainian deposit market and identified its main laws. The dynamics and features of the banks resource base are analyzed in the article. The author systematized factors, which strengthen competitive positions of the banks and should be considered when developing marketing policy.

Keywords: banks, banking system, banking competition, deposit market, competitive advantages, competitive analysis, competitive position, competitive environment.

Постановка проблеми. Комерційні банки постійно приділяють увагу процесам формування банківських ресурсів. Це обумовлюється жорсткою конкуренцією на ринку банківських послуг, яка загострює боротьбу за кошти клієнтів, а також спричиняє необхідність постійної підтримки оптимальної прибутковості діяльності банків. Достатня за обсягом та належним чином збалансована ресурсна база банків є важливою передумовою їх прибутковості, підтримання достатньої ліквідності та довіри з боку учасників ринку.

Отже, актуальність теми дослідження визначається важливістю депозитних ресурсів банків як джерела фінансування національної економіки, особливо у кризових умовах. Важливість дослідження конкурентних переваг банків при здійсненні ними депозитних операцій зумовлюється визначальною роллю останніх як вирішального фактору економічного зростання та стабільності вітчизняної банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжними дослідниками напрацьовано значну кількість підходів до оцінки та аналізу конкуренції в банківській системі, найбільш відомими з яких є моделі Ф. Аллена, Ф. Барроса, Ф. Вертрана, Т. Бреснахана, Д. Гейла, Є. Домара, Дж. Івата, М. Кляйна та ін. Теоретичні засади та практичні механізми формування конкурентного середовища в банківській системі досліджувалися такими російськими та українськими науковцями, як: В. Геєць, О. Барановський, Т. Васильєва, А. Гриценко, С. Дробішевський, А. Єпіфанов, І. Івасів, В. Катасонов, С. Козьменко та ін. Окремим аспектам проблеми депозитного ринку України присвячено ряд наукових праць таких вітчизняних науковців, як М.Д. Алексеєнко, А.М. Мороз, М.І. Савлук, Л.О. Примостка, А.П. Вожжов, О.В. Дзюблюк. Однак авторами не напрацьовано дослідження конкуренції саме на депозитному ринку: вони розглядають або конкуренцію в цілому, або тільки особливості формування ресурсної бази банків.

Мета статті. Оцінка банківської конкуренції та дослідження конкурентних позицій вітчизняних банків на депозитному ринку, а також розподілення банків України за обсягом залучених строкових коштів фізичних осіб, виявлення певних закономірностей в окремих групах.

Виклад основного матеріалу. Ресурсна база сучасного банку характеризується широкою різноманітністю депозитів, що пояснюється прагненням банків за умов сегментованого конкурентного ринку якнайповніше задовольнити попит різних груп клієнтів на банківські послуги і залучити заощадження та вільні грошові капітали на банківські рахунки.

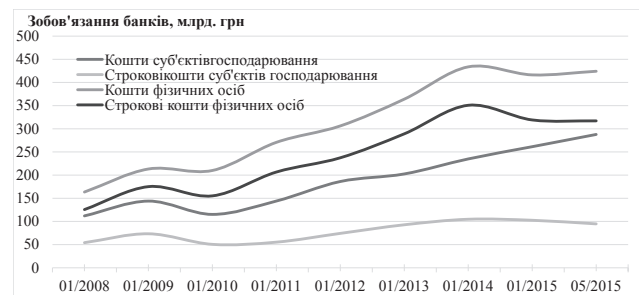

Рис. 1. Обсяг залучених ресурсів банків України з 01.01.2008 р. по 01.05.2015 р.

Обсяг і динаміка банківських депозитів фізичних осіб є одним із наочних індикаторів фінансового та суспільно-політичного стану в країні (рис. 1) [1]. Протягом 2008–2014 рр. загальний тренд ресурсної бази банків України характеризувався значним зростанням, по коштах юридичних осіб – із 112,0 до 234,9 млрд. грн. (у 2,1 рази), по коштах фізичних осіб – із 163,0 до 433,7 млрд. грн. (у 2,65 рази). Виключенням із загального тренду є 2009 р., коли строкові кошти суб'єктів господарювання скоротилися з 73,4 до 50,5 млрд. грн. (на 31,1%), а фізичних осіб – із 175,1 до 155,2 млрд. грн. (на 11,4%).

На 1 січня 2015 р. відтік строкових коштів юридичних осіб у порівнянні з 1 січня 2014 р. був незначним (2,2 млрд. грн.), а кошти фізичних осіб скоротилися на 17,4 млрд. грн., в основному за рахунок строкових коштів. Реальний відтік був значно більшим із урахуванням різкої девальвації національної валюти у 2014 р., яка привела до зростання гривневого еквівалента вкладів в іноземній валюті. Окрім падіння курсу гривні, додатковими причинами відтоку депозитів були: політична нестабільність, масові дефолти банків, валютні обмеження для клієнтів банків, паніка серед населення тощо.

Ініціативи НБУ з регулювання ліквідності банків і зміна порядку валютного курсоутворення дозволили лише частково зняти гостроту проблеми. У 2014 р. на підставі постанов Правління Національного банку України про віднесення банків до категорії неплатоспроможних виконавчою дирекцією Фонду гарантування вкладів фізичних осіб прийнято рішення про введення тимчасової адміністрації у таких банках: ПАТ «Український професійний банк», ПАТ «Укркоммунбанк», ПАТ «Укргазп-

ромбанк», ПАТ «Астра Банк», ПАТ «Київська Русь», ПАТ «Омега банк», ПАТ «Кредитпромбанк», ПАТ «Дельта Банк», ПАТ «Стандарт Банк», ПАТ «ВАБ банк», ПАТ «Всеукраїнський банк розвитку», ПАТ «Енергобанк», ПАТ «Старокиївський банк», ПАТ «Автокразбанк», ПАТ «Західкомбанк», ПАТ «КБ «Південкомбанк», ПАТ «КБ «Промекономбанк», ПАТ «КБ «Інтербанк», ПАТ «Банк Форум», АТ Банк «Меркурій», АТ «Брокбізнесбанк», ПАТ «Реал-банк», ПАТ «КБ «Даніель». Здійснюються виплати і підготовча робота до компенсації втрат вкладникам у розмірі до 200 тис. грн.

Основою ресурсної бази українських банків є кошти фізичних осіб, частка яких протягом аналізованого періоду зросла з 59,3% на 01.01.2008 р. до 64,9% на 01.01.2014. Однак протягом 2014 р. ця частка зменшувалась та досягла 61,4% на 01.01.2015 р. У 2015 р. зменшення продовжилось і досягло 59,6% на 01.05.2015 р., що фактично є показником початку 2008 р. Змінювалась також якісна структура коштів фізичних осіб за рахунок збільшення строкової частини – з 76,8% до 80,9%.

Таблиця 1

Розподіл коштів фізичних осіб за групами банків і валютами на 01.04.2015 р.

Група	Строкові кошти фізичних осіб		У тому числі			
			На вимогу		Строкові кошти	
	Разом	У т. ч. в іноземній валюті	Усього	У т. ч. в іноземній валюті	Усього	У т. ч. в іноземній валюті
<i>Млн. грн</i>						
I	315 268	190 994	75 126	34 340	240 142	156 654
II	42 222	25 164	8 598	5 127	33 625	20 037
III	30 308	19 880	6 652	4 440	23 656	15 440
IV	17 559	11 920	3 515	2 061	14 045	9 859
Усього	405 358	247 958	93 890	45 967	311 467	201 991
<i>%</i>						
I	77,8%	77,0%	80,0%	74,7%	77,1%	77,6%
II	10,4%	10,1%	9,2%	11,2%	10,8%	9,9%
III	7,5%	8,0%	7,1%	9,7%	7,6%	7,6%
IV	4,3%	4,8%	3,7%	4,5%	4,5%	4,9%
Усього	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Таблиця 2

Розподілення банків України за обсягом залучених строкових коштів фізичних осіб на 01.04.2015 р.

Інтервал, млн. грн.	Кількість спостережень, банків		Процент спостережень, %		Інтервал, млн. грн.	Кількість спостережень, банків		Процент спостережень, %	
	в інтервалі	кумулятивно	в інтервалі	кумулятивно		в інтервалі	кумулятивно	в інтервалі	кумулятивно
I група					II група				
0	0	0	0	0	0	2	2	13,3	13,3
15 000	11	11	84,6	84,6	1 500	1	3	6,7	20
30 000	1	12	7,7	92,3	3 000	5	8	33,3	53,3
45 000	1	13	7,7	100	4 500	6	14	40	93,3
60 000	0	13	0	100	6 000	1	15	6,7	100
75 000	0	13	0	100	7 500	0	15	0	100
90 000	0	13	0	100	9 000	0	15	0	100
100 000	0	13	0	100	10 000	0	15	0	100
III група					IV група				
0	7	7	19,4	19,4	0	9	9	11,7	11,7
500	8	15	22,2	41,6	200	41	50	53,2	64,9
1 000	7	22	19,4	61	400	14	64	18,2	83,1
1 500	5	27	13,9	74,9	600	9	73	11,7	94,8
2 000	7	34	19,4	94,3	800	2	75	2,6	97,4
2 500	2	36	5,6	100	1 000	1	76	1,3	98,7
3 000	0	36	0	100	1 200	1	77	1,3	100
4 000	0	36	0	100	1 400	0	77	0	100

Однак у 2014–2015 рр. ця частка також почалась зменшуватись та досягла 74,7% на 01.05.2015 р., що є найнижчим значенням за весь розглянутий період.

У таблиці 1 наведено розподіл коштів фізичних осіб за групами банків і валютами. Основна частина депозитів фізичних осіб (77,8%) приходить на I групу банків, у т. ч. на вимогу – 80,0%. Більша частка коштів на вимогу порівняно зі строковими коштами пояснюється тим, що банки цієї групи активно обслуговують зарплатні проекти і, відповідно, мають більші залишки на карткових рахунках клієнтів.

По банках II–IV груп частка коштів на вимогу менша, ніж загальна сума коштів фізичних осіб. Найменша частка депозитів фізичних осіб приходить на банки IV групи – усього 4,3%, за строковими коштами – 4,5%.

Також у I групі банків частка строкових коштів в іноземній валюті (77,6%) вище, ніж строкових коштів разом (77,1%), що пояснюється більшою привабливістю великих банків для розміщення коштів в іноземній валюті.

У таблиці 2 наведено розподілення банків України за обсягом залучених строкових коштів фізичних осіб. Найбільшу суму строкових депозитів (99,0 млрд. грн.) і питому вагу в їх сумі по системі (31,8%) має «Приватбанк». «Ощадбанк» і «Укресімбанк» мають вартість строкових депозитів фізичних осіб в інтервалі 15–30 млрд. грн. Їх питома вага по всім депозитам складає відповідно 12,6% та 9,5% [2].

В інтервал 10–15 млрд. грн. потрапляють три банки: «Альфа-банк», «Фінанси і кредит», ПУМБ. На вказані шість банків припадає 186,2 млрд. грн. депозитів фізичних осіб, або 77,5% по I групі банків. Обсяг строкових коштів фізичних осіб, залучених іншими вісьма банками цієї групи, коливається в інтервалі 3–10 млрд. грн.

У II групі варто виділити три банки: «Креді Агріколь Банк», «Фінансова ініціатива» та «Платинум Банк». Ці банки мають розмір депозитів у межах 4–5 млрд. грн. Їх частка у II групі складає 38,8%. У II групі найбільша кількість банків (9)

має строкові кошти фізичних осіб у обсязі від 1,5 до 3,5 млрд. грн. У «Родовід банку», який має статус санаційного, обсяг строкових коштів фізичних осіб становить лише 10 тис. грн., оскільки у процесі перетворення депозити цього банку були переведені на інші банки, «ІНГ Банк Україна» та «Сітібанк» взагалі не мають таких ресурсів.

У III групі банків майже ніхто не виділяється за обсягом залучених строкових коштів фізичних осіб. Найбільш характерним для банків групи є обсяги залучення цього виду ресурсів від 0,5 до 1,5 млрд. грн. Їх мали 27 банків, або 74,9% їх загальної кількості. Значно менший обсяг депозитів мають такі банки: «ВІЕС Банк» (349,0 млн. грн.), «Кліринговий дім» (364,5 млн. грн.), «Діві-банк» (44,1 млн. грн.), «Союз» (23,7 млн. грн.), «Кредит Європа Банк» (10 млн. грн.).

У найбільшій кількості банків IV групи (69 або 89,6%) вартість строкових депозитів фізичних осіб не перевищує 500 млн. грн., причому у 38 банків (49,4% їх загального обсягу) вона не перевищує 100 млн. грн. Значно вищий обсяг залучення мають «Капітал банк» (1,0 млрд. грн.), «Місто Банк» (0,8 млрд. грн.), «Банк Михайлівський» (0,6 млрд. грн.), «Європромбанк» (0,6 млрд. грн.).

Лідерами ринку депозитів за обсягом загального депозитного портфелю лишаються великі системні банки: «Приватбанк», «Укресімбанк», «Ощадбанк». ТОП-15 банків-лідерів за обсягом залучених у населення депозитів контролюють 78,7% роздрібного депозитного ринку. Банки-лідери за обсягом залучених депозитів характеризуються широкою географічною мережею відділень і зазвичай давно присутні на території України станом на 01.01.2015 р. мали «Ощадбанк» (5436), «Приватбанк» (3125), «Райффайзен Банк Аваль» (830), «Укрсіббанк» (561), «Укрсоцбанк» (419), «Імексбанк» (376), «Фінанси та кредит» (332), «Унікредит-банк» (305), «Правекс-Банк» (262) [4]. Не завжди кількість відділень корелює з розміром залучених від населення коштів, оскільки вагомим фактором привабливості банків для вкладників є процентні ставки (табл. 3).

Таблиця 3

Депозитні ставки за класичними строковими депозитами банків I групи, %

№ п/п	Назва банків	Гривня			Долар США		
		Місяць			Місяць		
		3	6	12	3	6	12
1	ПРИВАТБАНК	22,00	23,00	24,00	10,00	11,00	12,00
2	УКРЕКСІМБАНК	16,50	21,00	18,80	6,50	7,60	7,65
3	ОЩАДБАНК	18,00	18,00	18,50	8,00	8,00	8,50
4	ПРОМІНВЕСТБАНК	23,00	24,25	25,00	9,50	10,60	11,10
5	СБЕРБАНК РОСІЇ	18,00	18,25	19,00	4,75	8,25	8,50
6	УКРСОЦБАНК	19,00	19,00	19,00	4,75	6,00	7,00
7	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	13,50	14,00	14,00	1,50	2,00	3,00
8	АЛЬФА-БАНК	25,00	24,00	24,00	11,00	11,50	11,50
9	ВТБ БАНК	24,00	25,00	25,00	8,50	9,50	9,50
10	БАНК ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	15,00	17,00	20,00	6,00	7,50	9,50
11	ПУМБ	24,00	24,00	24,00	10,20	10,20	10,20
12	УКРСІББАНК	12,00	13,00	14,00	0,50	1,00	1,25
13	ОТП БАНК	18,00	19,00	18,00	4,00	4,50	4,50
14	УКРГАЗБАНК	20,50	21,00	21,50	9,00	9,50	10,00
	Середня ставка	19,18	20,04	20,34	6,73	7,65	8,16
	Мінімальна ставка	12,00	13,00	14,00	0,50	1,00	1,25
	Максимальна ставка	25,00	25,00	25,00	11,00	11,50	12,00
	Розмах варіації	13,00	12,00	11,00	10,50	10,50	10,75

Таблиця 4

Рейтинг надійності українських банків, ТОП-20 [5]

№ п/п	Назва банку	Загальний рейтинг	Стресостійкість	Лояльність вкладників	Корекція аналітиків	№ за розміром активів
1	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	4,08	3,70	4,00	0,25	7
2	КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК	4,08	4,40	3,80	0,00	15
3	ПРОКРЕДИТ БАНК	4,01	3,70	3,80	0,25	31
4	ОЩАДБАНК	3,96	3,90	4,00	0,00	3
5	УКРСИББАНК	3,95	2,80	4,10	0,50	12
6	УКРЕКСІМБАНК	3,77	3,20	3,30	0,50	2
7	КРЕДОБАНК	3,76	3,70	3,80	0,00	27
8	АЛЬФА-БАНК	3,55	2,90	3,70	0,25	8
9	УКРГАЗБАНК	3,53	2,70	3,40	0,50	14
10	СБЕРБАНК РОСІЇ	3,37	2,50	3,70	0,25	5
11	УКРСОЦБАНК (UNICREDIT BANK™)	3,36	3,70	3,50	-0,25	6
12	МІЖН. ІНВЕСТ. БАНК	3,31	2,60	3,00	0,50	35
13	ВТБ БАНК	3,24	2,80	3,70	0,00	9
14	ПУМБ	3,20	2,90	3,50	0,00	11
15	ПРОМІНВЕСТБАНК	3,13	3,20	3,60	-0,25	4
16	ІДЕЯ БАНК	3,11	2,30	3,40	0,25	46
17	МЕГАБАНК	3,11	3,20	3,50	-0,25	24
18	ХРЕЩАТИК	3,10	2,50	3,70	0,00	19
19	ПРАВЕКС-БАНК	3,10	3,40	3,30	-0,25	32
20	ОТП БАНК	3,06	2,70	3,40	0,00	13

Доцільно розглянути процентні ставки банків I групи, оскільки саме ці банки утримують найбільшу частку депозитів на ринку. Процентні ставки банків істотно варіюють, найменший їх рівень пропонують «Укрсіббанк» та «Райффайзен банк Аваль», найвищий – «Промінвестбанк» та «ВТБ банк». Наприклад, у річному вимірі у гривнях розмах варіації складає 11,0% (від 14,0% до 25,0%), у доларах США – 10,75% (від 1,25% до 12,0%). Залежно від терміну зберігання вкладу середня процентна ставка у гривнях варіює від 19,18% до 20,34%, у доларах США – від 6,73% до 8,16% [3].

Важливим орієнтиром для вкладників є рейтингові оцінки надійності депозитів, які пропонуються рейтинговими агентствами. Вони представляють незалежну думку рейтингового агентства про можливість банку вчасно й у повному обсязі виконати прийняті на себе зобов'язання щодо повернення банківських вкладів. При загальній схожості підходи рейтингових агентств мають певні особливості у методиках і формах представлення оцінок. Так, оцінки ІВІ рейтингу коливаються від 6 (максимальний рівень) до 1, UCRA – від А (найвище значення до F), Рюрик – від r5 (максимальний рівень) до r1, Кредит-Рейтинг – від 5 (максимальне значення) до 1. При цьому проглядається обернений зв'язок між надійністю і дохідністю: банки з вищими рейтингами у середньому пропонують нижчі відсоткові ставки. Для розгляду рейтингу банків доцільно скористатися оцінкою від порталу «Мінфін». ТОП-20 банків за надійністю представлені у таблиці 4.

З I групи банків до ТОП-20 за надійністю не потрапив лідер депозитного ринку «Приватбанк», а також банк «Фінанси на кредит». В той же час банк з II групи «Креді Агріколь Банк» займає другу позицію за надійністю.

Висновки. Депозитним вкладом у розрізі банків притаманне експоненціальне розподілення, коли переважна їх частина приходить на банки I групи, за питомою вагою інші групи розподіляються таким чином: II, III, IV.

Великі системні банки мають більш міцну конкурентну позицію з огляду на розгалужену мережу відділень, обслуговування зарплатних проектів, легший доступ до міжбанківського валютного ринку, більшій можливості маневрування у рівні процента. Привабливість відносно менших банків посилює більш високий рівень депозитного процента, наявність вищих за середні оцінок рейтингових агентств, достатність ресурсів і більш швидкі процедури компенсації з Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у разі визнання банку неплатоспроможним. Ці фактори мають бути враховані при розробці маркетингової політики банку.

Метою подальших досліджень є обґрунтування рекомендацій із врахування отриманих висновків під час розробки меморандуму депозитної політики банку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Основні показники діяльності банків України на 01.05.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>.
2. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>.
3. Депозитні ставки в банках України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.prostobank.ua/depozity/rejtingi/>.
4. Огляд депозитного ринку за 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bankografo.com/analiz-bankiv/bankivska-analityka/>.
5. Рейтинг стійкості банків України за підсумками 1 кварталу 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minfin.com.ua/banks/rating/>.